

AFSLUITING PILOT MAATSCHAPPIJWETENSCHAPPEN

JE SNAPT DE WERELD GEWOON BETER

De pilot maatschappijwetenschappen is afgesloten. Na zes en half jaar rondden de pilotdocenten, betrokkenen van Cito en SLO en enkele vakdidactici op 27 juni jongstleden het traject af.

COEN GELINCK, LIEKE MEIJS & HAN NOORDINK

Meer dan veertig keer kwamen de pilotdocenten bijeen in Utrecht. Ze moesten met drie verschillende versies van de syllabi werken en konden hun leerlingen voor het eerste centraal examen slechts met behulp van een voorbeeldexamen voorbereiden.

Tijdens deze lange periode viel van de vijftien pilotscholen er maar een af. 'Het was het allemaal waard', zo vonden de docenten. Ze blikten met enige weemoed terug op deze tijd en hadden ook enkele adviezen aan de vooravond van de landelijke invoering van het nieuwe examenprogramma: 'Wees niet bang - het gaat goed komen'.

ONZICHTBARE PROCESSEN

Iedereen kreeg de uitdaging om met een gedicht, spreuk, inspirerend beeld of opname de pilot te typeren. Het nieuwe programma visualiseren was geen probleem, vonden velen. Hanneke Vonk en Niels Hoendervanger meldden dat ze nu net als hun leerlingen overal kernconcepten in zien. Die leerlingen zeggen zelfs dat het een *MAWay of life* is! De vrees die bestond dat de kernconcepten te abstract zouden zijn, werd niet bewaarheid. Het lukt leerlingen zelf om verbanden te leggen, ook met het dagelijkse leven. Simone Dijkstra noemde het voorbeeld van het kernconcept identiteit. De songtekst van Gers Pardoel's lied *Zijn*, met de mooie regel 'Zolang je maar, jezelf was, jezelf bent, jezelf blijft, voor altijd', inspireerde een van haar leerlingen tot een bespiegeling over de eigen identiteit en het jezelf kunnen zijn. Zij schreef: 'Ik denk soms te veel na over dingen die misschien helemaal niet belangrijk zijn en waar je ook niet vrolijk van wordt. Ik kan beter niet teveel nadenken en gewoon mezelf zijn'.

Lars van der Bruggen citeerde uit de evaluatie van een van zijn leerlingen, Yasin Yurtkap, inmiddels student Internationale Betrekkingen: 'Maatschappijwetenschappen heeft mijn kijk op

de wereld zeker verbreed. Wat er zo speciaal aan maatschappijwetenschappen is, is dat je het overal in het dagelijks leven wel terugziet (je begint bijna alles te zien in connectie met de kernconcepten). Ik heb zeker een grote voorsprong op medestudenten die geen maatschappijwetenschappen hebben gevolgd. Maatschappijwetenschappen leidt er tevens toe dat je beseft welke *onzichtbare* processen er allemaal in de wereld spelen en de invloed die zij op mens en maatschappij hebben'. 'Leerlingen blijken ook maatschappijwetenschappen grappen te maken in maatschappijwetenschappentaal', zo meldde Christian van Kesteren; een bewijs dat ze het aangeleerde 'gereedschap van kernconcepten' echt kunnen hanteren. Op de havo-5-Appgroep die hij met zijn leerlingen deelde, verspreiden zij een foto van de conceptenkaart met een aansteker erbij. Die kaart kon wel in de fik want alle concepten zaten toch al in hun hoofd.

In drie filmpjes uit de lespraktijk van Joany Knol zijn leerlingen druk in gesprek over onder meer de *coleman's boat*.¹ Leerling 1: 'Is democratisering dan ook een oorzaak?'. Leerling 2: 'Nee, dat is een gevolg'. Leerling 1: 'En sociale cohesie, is dat een oorzaak?'. Leerling 3: 'Nee, dat is een *bedoeld* gevolg'.

De leerlingen van Matyeta Hukom vinden maatschappijwetenschappen leuker dan maatschappijleer en zien het liever dan geschiedenis als verplicht profielvak in de maatschappijprofielen. Volgens Jonneke de Jong, die dit schooljaar met het nieuwe programma startte, vonden leerlingen het oude programma al saai na negen maanden les in het nieuwe programma. Gertrud Kruse ziet ook een positief signaal in een toename van het aantal leerlingen dat op haar school een maatschappijprofiel kiest.

PARACHUTESPRONG

Wat bracht deze zes en half jaar de pilotdocenten zelf? Er was moed voor nodig om je op te geven voor een dergelijk project - door Lieke Meijs getypeerd als een begeleide parachutesprong,

De pilot was als een begeleide parachutesprong waarvan niet vaststond waar er zou worden geland (foto: Lieke Meijs)

waarvan niet vast stond waar er zou worden geland. De pilotdocenten waren - naast criteria als spreiding over de regio's en een mix van ervaren en onervaren - uitgekozen op hun enthousiasme om ervoor te willen gaan. Het begin was evenwel moeilijk. 'Ik snapte er helemaal niets van en vroeg me af waar dit over gaat', gaven sommigen toe. 'Het programma was zo anders dat de concept-contextbenadering me lostrok uit het vastgeroeste waarin ik zat', vertelde Niels Hoendervanger. Inge Koppert meldde dat ze 'haar vak weer terug heeft'. Ook haar havoleerlingen bleken met de concept-contextbenadering prima uit de voeten te kunnen.

De pilotdocenten hadden elkaar hard nodig: als ondersteuning bij de vraag over de werkwijze, voor uitleg over de inhoud van kernconcepten en voor het delen van lesmateriaal dat al die tijd ook in ontwikkeling bleef. Michiel Waltman van het Cito noemde de groep een professionele leergemeenschap waarin Cito - op een vrij unieke manier - met de pilotdocenten samenwerkte. Gezamenlijk werd geprobeerd te komen tot andere toetsvragen die recht doen aan het doel van 'het beter leren begrijpen van de wereld' en waarin nog steeds onderzoek wordt gedaan naar wat de antwoorden van leerlingen over het bereikte doel prijsgeven. De titel van dit artikel, *Je snapt de wereld gewoon beter*, is een uitspraak over maatschappijwetenschappen van een leerling die in dat onderzoek werd bevraagd.

'Verbanden leggen' was een veel gehoord mantra bij de besprekingen over het nieuwe programma. Er werd nu meewarig teruggekeken naar de eerste syllabus uit 2011 waarin in toelichtingen werd uitgelegd wat het verband tussen de verschillende kernconcepten van Vorming was: 'Hadden we uitleg nodig over het verband tussen socialisatie en cultuur?'. Toen nog wel, maar in de volgende versie van de syllabus was de paragraaf verdwenen. Soms duizelde het de pilotdocenten. Wanneer ben je nu wel, maar wanneer ook niet aan het analyseren? Hoe krijgen leerlingen ooit die moeilijke definities

in hun hoofd, die ook nog in elementen moeten worden ontleed? Tom Drukker keek daar met een kwinkslag op terug: hij vindt het tijd voor een 'periodiek systeem der elementen' voor maatschappijwetenschappen. Het resultaat van zijn poging om daartoe te komen vindt u in de tabel op de volgende bladzijde.

Er werden in de pilotperiode stevige discussies gevoerd. De pilot moest er immers toe leiden dat alle mogelijkheden en onmogelijkheden van het programma helder werden. Zo is *modernisering* van gedaante veranderd: het was een kernconcept maar is nu een context. Het verzet tegen het hoofdconcept Verandering bleef: het is anders van karakter dan de andere drie hoofdconcepten, om nog maar te zwijgen over de discussies over de paradigma's (die eerste benaderingen heetten), waarvan de politiek-psychologische benadering inmiddels is verdwenen. Al laverend kwamen we er echter wel uit: een nieuw landelijk programma, dat echt verschilde voor havo en vwo.

HOE VERDER?

Het is goed dat de deadline voor de invoering er ligt, zo constateerden de pilotdocenten: 'Je blijft het anders toch uitstellen en voor je uitschuiven'. Er werden veel adviezen gegeven om de docenten maatschappijwetenschappen die nu met het nieuwe programma starten een riem onder het hart te steken: 'Laat je niet door de abstracte definities van kernconcepten afschrikken, zoek mooie concrete voorbeelden uit het dagelijkse leven en zie het als een kans om zelf bij te leren en het vak weer op te frissen'. Esther Wisse had een eigen *Esthers pilotpuzzel* gemaakt met onder meer de tip van Loesje: 'Zelfvertrouwen. Als je alles loslaat, heb je twee handen vrij om de toekomst te grijpen'. Ze vond dat het nieuwe programma net deze puzzel was waarin bewust een stukje ontbrak: 'Alles ligt op zijn plek, maar het is niet af'. Yolande Vonhoff wees op de vijf denkstappen uit het

DEEL VAN HET PERIODIEK SYSTEEM DER ELEMENTEN MAATSCHAPPIJWETENSCHAPPEN

en andere vormen van omgang met anderen.			
opleiding			behandeling.
Het proces bestaat uit opvoeding			waardering
van de groep(en) en samenleving waar mensen toe behoren.			schaarse en hoog-gewaardeerde zaken
van de politieke cultuur			leiden tot een ongelijke verdeling van
en verwerving	van een bepaalde identiteit	onderlinge betrekkingen tussen staten	consequenties hebben voor hun maatschappelijke positie
van overdracht	van verwerving	en de manier waarop samenlevingen in sociale zin vorm geven aan deze verschillen	in al dan niet aangeboren kenmerken
Het proces	proces	wijze waarop mensen zich van elkaar onderscheiden en tot elkaar verhouden	situatie waarin verschillen tussen mensen
politieke socialisatie	vorming	verhouding	sociale ongelijkheid
sociale cohesie	binding	verandering	institutionalisering
aantal	relatie en onderlinge afhankelijkheden tussen mensen	richting en tempo van ontwikkelingen in de samenleving	Het proces
en de kwaliteit	in een gezin of familie, tussen leden van een groep, in de maatschappij en op het niveau van de staat	(on)mogelijkheden deze te beïnvloeden	waarbij een complex
van de bindingen die mensen			van waarden
in een ruimer sociaal kader met elkaar hebben			en min of meer geformaliseerde regels
het gevoel een groep te zijn			vastgelegd wordt in standaard gedragspatronen
lid te zijn van een gemeenschap			die het gedrag van mensen
de mate van verantwoordelijkheid voor elkaars welzijn			en hun onderlinge relaties
en de mate waarin anderen daar ook een beroep op kunnen doen			reguleren.

artikel van Anne Hemker en Michiel Waltman *De feiten spreken toch voor zich.*² Vonhoff gebruikt die stappen om haar leerlingen te leren wat ze moeten doen om een concept-contextvraag goed te beantwoorden. Haar advies voor docenten die nu gaan starten: 'Ga niet aan een methode hangen, zorg dat het geen vak als alle andere wordt'. Erik Braaksma kijkt juist uit naar het werken met een methode. Hij kijkt met voldoening terug op de pilot maar vond het ook een intensieve reis: 'Wij zijn met niets begonnen en kijk waar we nu met ons vak staan'. 'Voel je vrij om nieuwe dingen te ontwikkelen, gebruik de ruimte die het programma biedt', adviseert vakdidacticus Arthur Pormes, die mede aan de wieg van het nieuwe programma stond. De grootste valkuil is volgens hem dat de concepten als feiten worden geleerd. Ze moeten juist worden gebruikt om tot nieuwe inzichten te komen. Voor zijn collega Gerard Ruijs, die ook vanaf het begin betrokken bij het nieuwe programma was, heeft de pilot zelf een nieuw inzicht opgeleverd: 'In 1998 werkte ik op mijn school met lesmateriaal waarin verandering, cohesie en rationalisering centraal stonden. Bijna twintig jaar later gaan we met het nieuwe programma van start'. Hij concludeert dat veranderingen tijd nodig hebben en er veel mensen nodig zijn om vernieuwingen tot stand te brengen. Nu zijn daarbij alle docenten maatschappijwetenschappen aan zet. De pilotdocenten zien het zeker als hun taak hun kennis met hen te blijven delen, bijvoorbeeld in de netwerken in diverse regio's. Ze hebben in maart ook nog een reünie gepland om elkaar weer te treffen, want ze denken elkaar te gaan missen. ♦

Noten

1. Zie voor meer informatie de presentatie van vakdidacticus Gerard Ruijs op de Docenten-dag van dit jaar: www.prodemos.nl/wp-content/uploads/2017/02/13.-Gerard-Ruijs.pptx.
2. Anne Hemker en Michiel Waltman, 'De feiten spreken toch voor zich. Toetsing van concepten en begrippen', in: *Maatschappij & Politiek*, 47 (mei 2016) nr.3, pp.13-15.

Coen Gelinck en Han Noordink zijn leerplanontwikkelaar mens en maatschappijvakken bij SLO. Lieke Meijs is verbonden aan de Radboud Docenten Academie en is redacteur van M&P.